

Tieteellisten kirjastojen merkitys koulutuksessa ja tutkimuksessa

Heidi Enwald ja Ari Haasio

Kirjastot ovat opetuksen ja tutkimuksen kivijalka. Erityisesti humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla niiden merkitys on poikkeuksellisen suuri. Vanha toteamus, jonka mukaan kirjasto on humanistin laboratorio, on edelleen ajankohtainen.

Kirjaston merkitys ei rajoitu vain dokumenttien saataville asettamiseen. Se on yhtä lailla fyysinen tila, virtuaalisia kokoelmia tarjoava organisaatio kuin hengähdyspaikka tutkimuksen ja opetuksen keskellä. Toisaalta tieteellisten kirjastojen funktio vaihtelee myös sen mukaan millaisesta tieteellisestä kirjastosta on kyse. Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen henkilöstön ja opiskelijoiden tarpeet ovat osin erilaiset.

Opetuksen tärkeä tuki

Opetuksen suunnittelun kannalta tieteellisen kirjaston merkitys on suuri. Sen tarjoamat aineistot aikakauslehdistä tuoreisiin tieteellisiin tutkimuksiin mahdollistavat oppisisältöjen ja opetuksen monipuolisen suunnittelun.

Kirjastoammattilaisten asiantuntemusta hyödynnetään myös muuten opetuksessa: vierailuluennot ovat tästä yksi esimerkki. Osassa oppilaitoksissa kirjaston informaatikot myös vastaavat perusopiskelijoille annettavasta tiedonhaun opetuksesta. Tämä on havaittu toimivaksi tavaksi tehdä yhteistyötä. Opiskelijan oman erityisalan informaatikko johdatkaa opinnäytetyötään tekevät opiskelijat käyttämään monipuolisesti oman alansa lähteitä. Tämä näkyy myös lopputuloksessa: esimerkiksi ulkomaisten tieteellisten lähteiden käyttö on aktiivisempaa ja opiskelijat ovat yhä kriittisempiä käyttämänsä materiaalin suhteen.

Myös kurssikirjallisuuden tarjoaminen on luonnollisesti sekä opiskelijan että opettajan kannalta yksi perinteisistä, mutta edelleen keskeisistä

toiminnoista. Ennen muuta silloin kun kyse on harvinaisemmasta opintoihin tai päättötöihin liittyvästä kirjallisuudesta, saattaa informaatikon apu olla korvaamaton. Kaukolainat ovat tästä hyvä esimerkki.

Sekä ammattikorkeakouluissa että yliopistoissa valmiit opinnäytteet tallennetaan kirjaston toimesta elektronisessa muodossa verkkoon. Julkaisuarkeistojen ylläpito ja niiden käytön mahdollistaminen on jatkuvuuden kannalta tärkeää. Myös julkaisemiseen liittyvä opastaminen koetaan tärkeäksi niin ammattikorkeakouluissa kuin yliopistoissa. Open access -julkaiseminen ei vielä ole kaikille tuttua ja sen kehittämisessä tieteellisillä kirjastoilla on iso rooli. Sama koskee rinnakkaisjulkaisemista, johon henkilökuntaa kannustetaan aktiivisesti. Yliopiston puolella myös avun tarjonta rahoitushakemuksiin liitettävien aineistonhallintasuunnitelmien tekemisessä on noussut kirjastojen tehtäväksi.

Tutkijan aarreaitta

Olipa kyse tohtorikoulutettavasta tai post doc -tutkijalle ovat kirjaston tarjoama aineisto, tiedonhakupalvelut ja kaukolainat keskeisiä. Ennen muuta silloin, kun omat taidot tarvittavan tiedon löytämiseksi loppuvat kesken, koetaan myös kirjaston informaatikkojen apu ensiarvoisen tärkeäksi. Oulun yliopistossa työskentelevä tohtorikoulutettava kiteyttääkin asian hyvin:

”Oikeastaan voisi sanoa, että työni olisi mahdotonta ilman kirjaston tarjoamia tietokantoja. Varsinkin systemaattista katsausta tehdessä tietokannat olivat keskeisessä asemassa. Kävin tuolloin myös juttelemassa informaatikon kanssa tiedonhakuun liittyvistä asioista ja sain paljon vinkkejä tietokantojen käyttöön.”

Monipuolisen tietokantatarjonnan merkitys näkyy jo opinnäytetöitä tehtäessä, mutta tohtorikoulutettavilla ja post doc -tutkijoilla sen merkitys on erityisen suuri. Kun ollaan tekemässä perustutkimusta, on voitava luottaa siihen, että aihepiiriin liittyvä keskeinen tieto on saatavilla. Ilman kirjastoa ja asiansa osaavaa informaatikkaa laadukkaan tutkimuksen tekeminen olisi hyvin haastavaa.

Toisaalta yliopistojen ja korkeakoulujen hankintoihin heijastuneet määrärahaheikkauksen ovat huolestuttavia ja osa kokee niiden vaikuttavan suoraan oman tutkimuksen tekemiseen. Tutkijatohtori kommentoi aihetta seuraavasti:

”Olen ollut aivan hämmästyneet, että yliopisto on vähentänyt kansainvälisten jurnaalien tilauksia, koska jatkuvasti joudun pyytämään helsinkiläisiltä kollegoilta apua saadakseni pääsyn akuutisti tarvitsemaan kansainväliseen keskusteluun, joka luonnollisesti on oman tutkimukseni perusta.”

Tieteellisten kirjastojen sähköisten palveluiden rooli korostuu kasvavassa määrin. Tutkimus- ja kurssikirjallisuuden elektronisoituminen on haaste kirjastolle, mutta moni tutkija ja opiskelija tervehtivät laajaa verkkoaineistoa suurella tyytyväisyydellä. Esimerkiksi materiaalien monipuolistuminen ja etäkäyttömahdollisuus ovat näiden aineistojen etuja. Toisaalta oppilaitosten tiloissa verkon kautta saatavaa materiaalia ei aina hoksaa tieteellisen kirjaston tarjoamaksi ja tuota kautta kirjaston rooli saattaa jäädä näkymättömäksi.

On tullut myös ilmi että opiskelijat eivät aina ole riittävässä määrin tietoisia e-aineistoista. Monipuolisia e-aineistoja on, mutta niiden olemassaoloa ei tunneta.

Kirjasto on siis omalta osaltaan myös silloittamassa tutkimusta ja edistämässä kansainvälistä kanssakäymistä tarjoamalla ajankohtaisia, kansainvälisiä materiaaleja. Se unohtuu valitettavan usein.

Kirjasto tilana

Vaikka elektronisten materiaalien merkitys kas-

vaa ja monissa tapauksissa opiskelijat saattavat käyttää kirjastoa harvahkosti fyysisenä tilana, ei kirjaston tarjoaman tilan merkitystä ole syytä väheksyä. Se mahdollistaa monelle opiskelijalle keskittymisen opintoihin tarjoten paikan lukea tentteihin ja keskittyä.

Monessa tapauksessa kirjasto on myös eräänlainen ”hengähdyspaikka” kaiken kiireen keskellä. Eräs jututtamamme jatko-opiskelija kiteyttääkin kirjaston ilmapiiriin mielestämme osuvasti:

”Yliopiston kirjasto on minulle tärkeä ja arvokas asia sekä fyysisenä ympäristönä että ’henkisesti’ edustaen kirjojen ja julkaisujen kautta tämän yliopistomme yhteyksiä ja verkkoja kaikkialle maailmaan. Fyysisesti tykkään hengittää kirjaston ilmaa ja olla kirjojen lähellä.”

Tutkijalle kirjasto saattaa myös olla ainoa rauhallinen paikka tehdä töitä. Oppilaitos ei välttämättä pysty tarjoamaan tutkijalle täysin rauhaisaa huonetta ja tällöin kirjaston tilat voivat tulla tarpeeseen, kun halutaan keskittyä rauhassa.

Tieteellinen kirjasto onkin usealle meistä ajatusten koti ja parhaimmillaan myös mielelle virkistystä ja lepoa tarjoava tila, ei pelkkä tietotehdas. Oulun yliopiston kirjasto on viime aikoina lisännyt tuntuvasti myös tarjoamiensa ryhmätyötilojen määrää ja osaan tiloista opiskelijoilla on mahdollisuus päästä ympäri vuorokauden kaikkina viikonpäivinä.

Maakunnan tieteellinen keskus

Niissä kaupungeissa, joissa ei ole omaa yliopistoa, on ammattikorkeakoulujen kirjaston merkitys iso tieteellisen tiedon saavutettavuuden mahdollistajana. Ne mahdollistavat pääsyn tieteellisen tiedon äärelle, mikä on ensiarvoisen tärkeää maakunnissa työskentelevillä tutkijoille sekä myös alueen elinkeinoelämälle.

Monilla paikkakunnilla AMK-kirjasto on ainoa tieteellinen kirjasto. Ilman sen tarjontaa tutkimus ja tiedon popularisointi olisi vaikeaa, lähes mahdotonta. Yleiset kirjastot eivät pysty palvelemaan maakunnissa toimivia tutkijoita siinä laajuudes-

sa kuin työskentelyn kannalta on tarpeen. Ammattikorkeakoulujen tieteelliset kirjastot sen sijaan tarjoavat maakunnan alueella tutkijalle pääsyn tiedon universumiin, olipa kyse sitten koti- tai ulkomaisesta aineistosta.

Ammattikorkeakoulujen kirjastojen merkitys on iso myös maakunnallisen elinkeinoelämän kannalta. Niiden kautta yrittäjillä ja yrityksillä on mahdollisuus saada käsiinsä tuotekehityksen kannalta oleellista informaatiota laaja-alaisesti. Valitettavasti tätä mahdollisuutta ei aina tiedosteta tarpeeksi laajalti ja AMK-kirjastojen, ja miksei myös yliopistokirjastojen, toimintaa voisikin monissa tapauksissa markkinoida enemmän myös maakunnassa toimiville yrityksille.

Tieteelliset kirjastot ja kirjasto- ja tietopalvelualan opetus

Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan opetus on vahvasti fokusoitunut yleisiin kirjastoihin liittyviin aiheisiin. Myös opiskelijoista suurin osa tahtoo työskentelemään yleisiin kirjastoihin. Oulun yliopiston Informaatiotutkimuksen opetus pyrkii antamaan laajempia valmiuksia monenlaisissa kohdeorganisaatioissa ja työtehtävissä työskentelyyn. Sivullamme (<http://www.oulu.fi/informaatiotutkimus/>) kuvaamme tätä seuraavasti:

”Informaatiotutkimuksen opinnot antavat valmiuksia suunnittelu-, kehittämis-, tutkimus- ja asiantuntijatehtäviin erilaisissa tietoperustaisissa organisaatioissa, esimerkiksi yrityksissä, kirjastoissa, järjestöissä ja yhdistyksissä.”

Tieteellisissä kirjastoissa työskentelevälle on usein hyötyä myös muusta asiantuntijuudesta kuin kirjasto- ja tietopalvelualan opinnoissa kertyvästä tietämyksestä. Yliopistossa opiskelija pystyy suuntaamaan tulevaisuuden mahdollisuuksiaan sivuainevalinnoillaan. Toisaalta monella sivu-

aineopiskelijalla, tai perus- ja aineopinnot muun muassa avoimen yliopiston kautta tekevällä, on taustanaan jonkun muun alan koulutus.

Oulun yliopistossa opintoihin sisältyy 2–3 kuukauden pakollinen harjoittelu, jonka moni suorittaa yleisissä, tieteellisissä tai erityiskirjastoissa. Oulun yliopiston kirjasto on perinteisesti joka vuosi tarjonnut harjoittelupaikan kahdelle opiskelijalle. Opiskelijoista useat toimivat opintojensa ohessa myös opiskelijapäivystäjinä kirjastossa.

Ammattikorkeakoulussa pakollisen harjoittelun laajuus on 30 opintopistettä ja se kestää viisi kuukautta. Tavoitteena on näin antaa hyvä kosketus työelämään ja mahdollistaa työssäoppiminen. Harjoittelu tapahtuu joko yleisessä tieteellisessä tai erikoiskirjastossa.

Yhteistyötä opintoja tarjoavien tahojen ja tieteellisten kirjastojen välillä voisi myös lisätä. Tieteelliset kirjastot voisivat lisätä aktiivisuuttaan muun muassa harjoittelupaikoista, opinnäytetöiden aiheiden tarjoamisesta ja projekteista tiedottamisessa. Samalla ne saisivat enemmän näkyvyyttä opiskelijoiden ja henkilökunnan suuntaan. Ulkopuolelta voi olla hankalaa ”haistella” minkälaisia uusia tuulia tieteellisten kirjastojen maailmassa puhaltaa.

Artikkeli perustuu tekijöiden 23.11.2017 pitämään esitykseen Suomen tieteellisen kirjastoseuran Suomi 100 -juhlaseminaarissa.

Tietoa kirjoittajista:

*Heidi Enwald, FT, yliopistonlehtori,
Informaatiotutkimus, Humanistinen tiedekunta,
Oulun yliopisto*

*Ari Haasio, FT, yliopettaja,
Kirjasto- ja tietopalveluala,
Seinäjoen ammattikorkeakoulu*